

AB ONARIM HAKKI DİREKTİFİ VE TÜRK HUKUKUNDA ONARIM HAKKI*

Right to Repair According to EU Right to Repair Directive and Turkish Law

Bilgehan ÇETİNER*

Özet

13 Haziran 2024'te Avrupa Birliği, ayıptan doğan sorumluluğa dair hükümlerde önemli değişiklikler yapan ve üreticilerin belirli koşullar altında mallarını onarım etmekle yükümlü kılan Malların Onarımını Teşvik Eden Ortak Kurallara İlişkin (AB) 2024/1799 sayılı Direktifi'ni (kısaca Onarım Hakkı Direktifi)¹ çıkarmıştır. Bu Direktif, Avrupa'da ürünlerin sürdürülebilir olmalarını sağlamaya yönelik daha geniş kapsamlı bir projenin sadece bir bileşenidir. Avrupa Komisyonu, 11.12.2019 tarihinde açıkladığı Avrupa Yeşil Mutabakatında² "sürdürülebilir bir gelecek için AB ekonomisinin dönüşümü" politikasının bir parçası olarak "temiz ve dögüsel bir ekonomi için sanayinin harekete geçirilmesi" hedefiyle alınması gereken bir dizi tedbirin ana hatlarını çizmiştir. Bu tedbirler kapsamında ayıplı malların mümkün olduğunca daha fazla onarılması ve yeniden kullanılmasını teşvik etmek ve böylelikle daha az atık ve sera gazı üretilmesi ile yeni malların üretiminde değerli kaynaklara olan talep azaltılmasını sağlamaya yönelik tedbirler de önemli bir yer tutmaktadır. İşte bu amacı gerçekleştirmeye yönelik adımlardan birisi de Onarım Hakkı Direktifidir. Bu çalışma söz konusu Direktifin getirdiği yenilikleri ve Türk Hukukunda mevcut karşılıklarını ve yeni düzenleme ihtiyacını ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir ürün, onarım hakkı, onarım hakkı direktifi

Abstract

On 13 June 2024, the European Union adopted Directive (EU) 2024/1799 on Common Rules Promoting the Repair of Goods (the Right to Repair Directive), which makes important changes to the provisions on liability for defects and obliges manufacturers to repair their goods under certain conditions. This Directive is just one component of a wider project to ensure that products in Europe are sustainable. In the European Green Deal announced on 11.12.2019, the European Commission outlined a series of measures to be taken to 'mobilise industry for a clean and circular economy' as part of its 'transforming the EU economy for a sustainable future' policy. These include measures to encourage the repair and reuse of defective goods as much as possible, thereby producing less waste and greenhouse gases and reducing the demand for valuable resources in the production of new goods. One of the steps to realise this objective is the Right to Repair

➤ Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.

➤ Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 22.11.2024

➤ Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 08.01.2025

* Bu makale TÜBİTAK 2219 programı çerçevesinde yürütölen araştırma kapsamında hazırlanmıştır.

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Hukuk Faköltesi, cetiner@istanbul.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1437-8739>

¹ AB 2024/1799, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1799>.

² The European Green Deal, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.

Directive. This study analyses the innovations brought by the Directive, its current provisions in Turkish Law and the need for new regulations.

Key Words: Sustainability, sustainable product, right to repair, right to repair directive

GİRİŞ

Mevcut tüketim alışkanlığımız malları yaşam döngülerinin sonuna kadar muhafaza etmek üzerine değil, en kısa sırada tüketmek ve/veya yaşadığımız ilk sorunda atıp yenisini almak üzere kuruludur. Dünyada giderek azalan kaynaklar ve buna karşılık giderek artan atıklar nedeniyle yaşamakta olduğumuz ekonomik ve çevresel sorunlar düşünüldüğünde bu alışkanlıktan en kısa sürede vazgeçmemizin ne derece hayati öneme sahip olduğunu söylemeye bile gerek yoktur. Diğer taraftan üreticiler açısından bakıldığında ise, tüketim ve onarım ederek muhafaza etme arasındaki fark özellikle belirgindir: satılan bir malın bozulması veya güncelliğini yitirmesi halinde, üreticinin ilgisi ve menfaati genellikle tüketiciyi yeni bir mal almaya ikna etmeye yöneliktir. Zira malların daha fazla satılmasının, eski malları (bir ücret karşılığında dahi olsa) onarım etmeyi teklif etmeye göre üreticinin kasasına genellikle daha fazla para getireceği açıktır³. İşte Onarım Hakkı Direktifi de bu gerçeği dikkate alarak, satış sonrası aşamada satıcının sorumluluğu dışında onarım ve yeniden kullanımı teşvik eden bir dizi tedbir öngörerek, piyasada arz ve talebi dengelemeyi ve böylelikle Avrupa Yeşil Mutabakatında belirlenen “2050 yılına kadar iklim-nötr Avrupa” hedefini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

Direktif, aynı amaca yönelik olarak çıkarılan (AB) 2024/1781 Sürdürülebilir Ürünler İçin Eko-tasarım Gerekliklerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Çerçeve Oluşturan Tüzük⁴ (kısaca *Eko-Tasarım Tüzüğü*) bakımından da tamamlayıcı bir işleve sahiptir⁵. Bu Tüzük; Avrupa piyasasına çıkacak ürünlerin dayanıklılık, güvenilirlik, onarılabilirlik, yükseltilebilirlik, yeniden kullanılabilirlik ve geri dönüştürülebilirliğini geliştirmek, ürünlerin onarım ve bakım imkanlarını genişletmek, ürünlerdeki tehlikeli kimyasalların varlığına engel olmak ile enerji ve kaynak verimliliğini artırmak için eko-tasarım gerekliklerini belirlemektedir⁶. Bunlardan *onarılabilirlik gerekliklerinin* fiilen gerçekleşmesi esasen Onarım Hakkı Direktifi eliyle sağlanmaktadır, zira etkin bir sürdürülebilir ürün politikası açısından tek başına ürünün onarılabilir biçimde tasarlanmış olması yeterli olmayıp, tüketicinin üreticiden ürünün onarım edilmesini fiilen talep edebilir olması da gerekir ki bunu da Direktif mümkün kılmaktadır⁷. Üstelik bu imkân ayıptan doğan sorumluluk süresiyle sınırlı olmaksızın tüketicieye tanınmıştır.

³ Croon-Gestefeld, *Das Recht auf Reparatur-Vorschlaege aus Brüssel*, ZEuP 2024, 379, 382.

⁴ AB 2024/1781, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401781

⁵ Direktif Gerekeçe madde 5.

⁶ Tüzük Gerekeçe madde 6.

⁷ Atamer/Küng, *Recht auf Reparatur, Die neue EU-Reparaturrichtlinie: Ausstrahlung auf Schweizer Hersteller und Anpassungsbedarf des schweizerischen Rechts*, Jusletter, November 2024, s. 3

AB'nin, 2022 yılında 103,1 milyar dolar ile ihracatımızdan % 40,6 oranında pay alarak toplam ihracatımızda ilk sırada yer aldığı gerçeği karşısında, AB'ne ihracat yapan ülkelerdeki üreticilere de uygulanacak olan Onarım Hakkı Direktifi hükümlerinin ülkemiz açısından önemi daha da artmaktadır. Ayrıca AB'nin sürdürülebilir ürün odaklı yeni düzenlemelerinin ülkemizin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine dahil edilmesi etkin bir sürdürülebilirlik politikası açısından elzemdir. Bu kapsamda tüketicilerin onarım hakkını önceleyen ve teşvik eden, ayıptan doğan sorumluluk süresi sona erdikten sonra da kullanabilme imkânı tanıyan Direktif hükümlerinin hukukumuza da alınması yerinde olacaktır.

I. ONARIM HAKKI DİREKTİFİNE DAİR GENEL BİLGİLER

A. Uygulama Alanı

Direktif m. 1/f. 2 uyarınca Direktif hükümleri, tüketiciler tarafından edinilen mallarda ortaya çıkan ayıpların onarım yoluyla giderilmesini konu edinmektedir. Ancak bu ayıpların AB 2019/771 Mal Satışı Direktifi⁸ m. 10'a göre satıcının sorumluluğunun dışında meydana gelmiş veya ortaya çıkmış olması gerekmektedir. Dolayısıyla satıcının ayıptan sorumlu olduğu süre boyunca ve onun sorumluluğu kapsamındaki ayıplar bakımından üreticinin Direktif hükümlerine göre sorumluluğu gündeme gelmeyecektir. Bu kapsamda, örneğin hasar görme veya aşınma ve yıpranma nedeniyle malların tesliminden sonra ortaya çıkan ayıplar ile malın teslimi sırasında zaten var olan ancak tüketicinin ayıptan doğan sorumluluk süresinin sona ermesinden sonra giderilmesini istediği veya ancak bu süreden sonra ortaya çıkan ayıplar Direktifin uygulama alanına girmektedir. Bu açıdan bakıldığında Direktif, Türk Hukukunun bir adım gerisindedir diyebiliriz zira Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun m. 11/f. 2 uyarınca tüketici, ayıptan doğan sorumluluk süresi içinde de malın ayıplı olması halinde ücretsiz onarım hakkını satıcı yanında üretici ve ithalatçıya karşı da kullanabilir; bunlar söz konusu hakkın yerine getirilmesi konusunda tüketiciye karşı müteselsilen sorumludurlar. Her ne kadar Direktif esas itibarıyla satıcının ayıptan doğan sorumluluğu dışında bir sorumluluk sistemi getirmekte ise de 16. maddesi ile Mal Satışı Direktifinde de sürdürülebilir ürün politikasına uygun olarak önemli değişiklikler yapmaktadır. Bu açıdan Direktifin yasal sorumluluk kapsamındaki ayıpları açıkça uygulama alanı dışında bırakması şartıdır, zira Direktif aynı zamanda Mal Satışı Direktifinde yaptığı değişiklikle ayıp kavramının tanımına malın onarılabirlik konusunda kendisinden beklenen özellikleri taşınması da eklenmekte ve onarım hakkını teşvik edici düzenlemeler getirilmekte; Mal Satışı Direktifi kapsamında satıcının sorumluluğu dahilinde ayıplı olduğu ortaya çıkan veya mevcut ayıpları belirgin hale gelen mallar da etkilenmektedir⁹.

⁸ Directive (EU) 2019/771 of The European Parliament And Of The Council of 20 May 2019 On Certain Aspects Concerning Contracts For The Sale Of Goods, Amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and Repealing Directive 1999/44/EC, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32019L0771>.

⁹ Arnold, *Recht auf Reparatur*, s. 86.

Üreticiye karşı ileri sürülebilecek onarım hakkı Direktif m. 5/f. 1’de yalnızca Direktif Ek II’de sayılan ve çeşitli AB hukuki tasarruflarında onarılabilir olmalarına ilişkin eko-tasarım gerekliliklerinin öngörüldüğü mallar ile sınırlı tutulmuştur. Bu malların ortak özelliği “yapıları gereği onarılabilir” olmalarıdır. Söz konusu mallar:

- Ev tipi çamaşır makineleri ve ev tipi kurutma makineleri: (AB) 2019/2023 sayılı Tüzük;
- Ev tipi bulaşık makineleri: (AB) 2019/2022 sayılı Tüzük;
- Buzdolapları (AB) 2019/2019 sayılı Tüzük;
- Elektronik ekranlar: (AB) 2019/2021 sayılı Tüzük;
- Kaynak makineleri: (AB) 2019/1784 sayılı Tüzük;
- Elektrikli süpürgeler (AB) 666/2013 sayılı Tüzük;
- Sunucular ve veri depolama ürünleri: (AB) 2019/424 sayılı Tüzük;
- Cep telefonları, telsiz telefonlar ve tabletler: (AB) 2023/1670 sayılı Tüzük;
- Ev tipi çamaşır kurutma makineleri: (AB) 2023/2533 sayılı Tüzük;
- Hafif taşıma araçları için pil içeren mallar: (AB) 2023/1542 sayılı Tüzük.

Üreticilerin onarım yükümlülüklerinin yalnızca yukarıda sayılan Birlik tasarrufları ile onarılabilirlik gerekliliklerine tabi kılınan mallarla sınırlı tutulmasının amacı, üreticiler üzerinde bu konuda aşırı bir yük oluşmasını önlemek ve onarım yükümlülüklerini daha kolay yerine getirebilmelerini sağlamaktır¹⁰. Ancak özellikle (AB) 2024/1781 Eko-Tasarım Tüzüğü’nün onarılabilirlik gerekliliğinin kapsamını bileşenler ve ara ürünler de dahil olmak üzere *tüm maddi ürünleri* kapsayacak şekilde geniş tutmakta olduğu düşünüldüğünde, Direktifte yer alan sınırlamanın kapsamının ileride genişlemesini bekleyebiliriz. Zira Direktif Ek II’de yer alanlar dışında da birçok ürün (örneğin, otomobil ve motosikletler, bisikletler, ayakkabılar vs.) kolaylıkla onarılabilir nitelikte olduğu gibi, üreticinin onarım karşılığı bedel talep edebilecek olması (Direktif m. 5/2/b. 1) ve imkânsız nitelikteki onarım talebini reddetme imkanına sahip olması (Direktif m. 5/f. 1/c. 2) karşısında üretici menfaatlerinin olası bir genişlemede dahi yeterince korunacağı söylenebilecektir¹¹. Nitekim, Direktif m. 5/f. 9’da Komisyon’a Komisyon, gelişmeler ışığında onarılabilirlik gerekliliklerini ortaya koyan Birlik tasarruflarının listesini güncellemek suretiyle Ek II’yi değiştirmeye yönelik yetki devrine dayalı tasarruflar yapma yetkisi tanınmıştır.

B. Avrupa Onarım Bilgileri Formu

Direktif m. 4 ile onarım işletmelerine, talep edilmesi halinde Ek I’de örneği yer alan *Avrupa Onarım Bilgileri Formu*’nu düzenleme ve tüketiciye ücretsiz biçimde sunma imkânı getirilmiştir. Form, dayanıklı veri saklayıcısı ile talepten sonra makul

¹⁰ Direktif Gerekçe madde 21.

¹¹ Aynı yönde Atamer/Küng, *Recht auf Reparatur*, Jusletter, November 2024, s. 8

bir süre içinde ve tüketici onarım hizmetleri bir sözleşme ile bağlanmadan önce sağlanmalıdır Direktif m. 4/f. 1). Ayrıca bu imkân Ek II'de yer alan mallar ile de sınırlı tutulmamıştır. Gerekçede; bu form ile tüketicilerin alternatif onarım teklifleri de dahil olmak üzere edindikleri mala ilişkin tüm onarım hizmetlerini incelemeleri ve karşılaştırmaları ve böylelikle özgür iradeleri ile onarım hakkına karar verebilmeleri mümkün kılındığı belirtilmektedir¹². Bu formun bir diğer önemli işlevi de formun düzenlenip tüketiciye verilmesi ile aynı zamanda birçok AB hukuki tasarrufunda öngörülen bilgilendirme yükümlülüğü de yerine getirilmiş olmaktadır. Bunlar AB 2011/83 Tüketici Hakları Direktifi, AB 2006/123 Hizmetler Direktifi, AT 2000/31 E-Ticaret Direktifinde yer alan çeşitli konulara ilişkin bilgilendirme yükümlülükleridir (Direktif m. 4/f. 6).

Onarım işletmesi tarafından verilen form aynı zamanda bir *öneri* niteliğinde olup işletme 30 gün süreyle bu önerisiyle bağlı kalacaktır (Direktif m. 4/5/c. 1). Dolayısıyla söz konusu formun kurulacak sözleşmeye ilişkin esaslı unsurları, özellikle de işletmeye ilişkin bilgiler, onarıma konu mal, giderilecek ayıbın türü ve önerilen onarım türü ile onarıma ilişkin ücretin nasıl hesaplanacağı ve azami ücret tutarı, onarım süresi ve Direktif m. 4/f. 4'te sayılan diğer unsurları içermesi gerekir. Tüketici bu süre içerisinde dilerse diğer işletmelerden de aynı onarıma ilişkin form temin edebilir ve böylelikle en uygun koşullarda onarım imkanını sunan işletmenin önerisini kabul ederek onunla bir onarım sözleşmesi kurabilir. Bu forma yönelik en önemli eleştiri, formda belirtilen azami ücret tutarı ile onarım işletmesinin bağlı tutulmasının menfaatler dengesine uygun olmadığı; uygulamada maliyetin başlangıçta öngörülenden daha yüksek çıkma riskini tek başına üstlenmek istemeyen işletmelerin söz konusu ücreti yüksek belirlemesine yol açacağı ve bu durumun da hükmün amacının aksine tüketici aleyhine sonuçlar doğuracağı yönündedir¹³. Ancak milli hukukların eser sözleşmelerine ilişkin hükümlerinde yer alan eser sözleşmelerinde bedelin yaklaşık olarak belirlendiği durumlarda taraf menfaatlerini koruyan ve çoğunlukla iş sahibine sözleşmeyi tek taraflı olarak sona erdirmeye imkân tanıyan düzenlemeler uygulanmak suretiyle bu riskin bertaraf edilebilmesi mümkündür¹⁴.

Benzer şekilde ülkemizde de Tüketicinin Korunması Hakkında Kanuna dayalı olarak çıkarılan Satış Sonrası Hizmetler Yönetmeliği¹⁵'ne göre üretici veya ithalatçılar, Yönetmelik eki listede yer alan her mal grubu için belirtilen kullanım ömrü süresince, satış sonrası hizmetleri sağlamak üzere yetkili servis istasyonunu, yeterli teknik kadroya sahip şekilde kurmak veya verilen hizmetlerden sorumlu olmak

¹² Direktif Gerekçe madde 10.

¹³ Arnold, *Recht auf Reparatur*, s. 94; Croon-Gestefeld, *Das Recht auf Reparatur*, s. 391.

¹⁴ Örneğin, Türk Hukukunda TBK m. 482 uyarınca başlangıçta yaklaşık olarak belirlenen bedelin, iş sahibinin kusuru olmaksızın aşırı ölçüde aşılacağı anlaşılırsa iş sahibi, eser henüz tamamlanmadan veya tamamlandıktan sonra sözleşmeden dönebilir. Bkz. yine benzer düzenlemeler için §632 ve § 649 Alman Medeni Kanunu.

¹⁵ Resmî Gazete Tarihi: 13.06.2014 Resmî Gazete Sayısı: 29029.

şartıyla kurulu bulunan servis istasyonlarından veya servis organizasyonlarından faydalanmak zorundadırlar (m. 5). Yönetmelik m. 11 uyarınca yetkili servisler kendilerine teslim edilen veya kendileri tarafından teslim alınan arızalı mallar ile ilgili olarak taraflara ve arızalı mala ilişkin bilgiler içeren bir teslim belgesi ve malın tüketiciye teslim edileceği tarihi, malın arızasına ve yapılan işlemlere ilişkin bilgi, garanti kapsamı dışında ise ücretini içeren bir servis fişi düzenlerler. Tüketici özel olarak yazılı istemedikçe teslim belgesi ve servis fişi kalıcı veri saklayıcısı ile de tüketiciye verilebilir (m. 11/6). Özellikle garanti kapsamı dışında kalan mallar bakımından servis fişi ile sağlanan bilgiler tüketicinin yetkili servis istasyonu dışındaki -daha uygun ücret öneren- onarım işletmeleri ile sözleşme kurabilmelerine imkân tanınması nedeniyle Avrupa Onarım Bilgileri Formuna benzer bir işlev görür. Ayrıca söz konusu fişin düzenleneceği malların kapsamı Yönetmelik ekinde oldukça geniştir.

C. Avrupa Onarım İçin Çevrimiçi Platformu

Direktifte onarım hakkı kullanımını teşvik amacıyla Avrupa çapında bir çevrimiçi platform kurulması öngörülmüştür (Direktif m. 7). Bu platform üzerinden tüketicilerin onarım işletmelerine, yenilenmiş mal satıcılarına, yenilemek üzere ayıplı mal alıcılarına ve yerel onarım inisiyatiflerine (örneğin, onarım kafelere) kolaylıkla ve ücretsiz ulaşabilme imkanına sahip olmaları amaçlanmıştır. Böylelikle tüketicilerin farklı onarım hizmeti sağlayıcılarının avantaj ve üstünlüklerini değerlendirebilecekleri ve karşılaştırabilecekleri düşünülmektedir¹⁶.

Onarım işletmeleri, somut onarım talebini almadan önce ayıbın tam niteliğini bilemeyeceklerinden, tüketicilerin malın onarım edilip edilmeyeceğine karar vermelerini sağlamak için Avrupa Çevrimiçi Platformunda temel onarım hizmetleri hakkında, özellikle ortalama onarım süresi, geçici ikame mal imkanları, tüketicilerin malları teslim edebilecekleri yer ve yan hizmetlerin mevcudiyeti gibi genel bilgiler sağlamaları yeterli olacaktır. Hatta bu platform üzerinden Avrupa Onarım Bilgileri Formunun da tüketicinin talep etmesi üzerine sağlanması mümkün olabilecektir¹⁷.

Ülkemizde ise Satış Sonrası Hizmetler Yönetmeliği m. 14/f. 8'e göre üretici veya ithalatçıların internet sitesinin bulunması durumunda, tüm yetkili servis istasyonlarına ilişkin güncel iletişim bilgilerinin bu sitelerde yer alması zorunludur. Ayrıca bunlar tüm yetkili servis istasyonu bilgilerini Ticaret Bakanlığı tarafından oluşturulan Servis Bilgi Sistemine ilişkin internet sitesine otuz gün içerisinde doğru ve eksiksiz bir şekilde girmesi ve servis bilgilerinde değişiklik olması durumunda bu bilgileri güncellemesi zorunludur (Yönetmelik m. 14/f. 9). Bu sistem internet üzerinden tüm tüketicilerin erişimine açıktır¹⁸. Bu sisteme yalnızca yetkili servisler değil, ürün türü ve marka bazında yapılacak arama ile ulaşılacak tüm onarım işletmelerinin ve

¹⁶ Direktif Gerekeç madde 28.

¹⁷ Direktif Gerekeç madde 32, 33.

¹⁸ <https://www.servis.gov.tr>.

yenileme merkezlerinin¹⁹ ticaret ve esnaf odaları aracılığıyla kaydolmalarının sağlanması ve kayıtlı servis ve işletmeler ile sistem üzerinden iletişime geçilip servis fişi benzeri biçimde teklif alınabilmesi imkânı sağlanması halinde Avrupa Çevrimiçi Platformu ile aynı işleve sahip bir dijital ortam ülkemizde de kurulmuş olacaktır.

II. AYIPTAN DOĞAN KANUNİ SORUMLULUK KAPSAMINDA ONARIM HAKKI

A. Onarılabilirlik ve Ayıp

1. Mal Satışı Direktifi

Onarım Hakkı Direktifi, bir yandan onarılabilirliği ürünler için bir eko-tasarım gerekliliği olarak öngören Eko-Tasarım Tüzüğünü (AB 2024/1781) tamamlamak ve desteklemek, diğer yandan ayıptan doğan kanuni sorumluluk hükümleri kapsamında onarım hakkının kullanımını kolaylaştırmak ve teşvik etmek amacıyla Mal Satışı Direktifinde belirli değişiklikler yapmıştır. Bunlardan ilki satılan malın sözleşmeye uygunluğu koşulları içerisine onun “onarılabilirliğinin” bir objektif kriter olarak eklenmesidir. Buna göre Mal Satışı Direktifi m. 7/f. 1/d yeni haliyle şu şekildedir: Satılan mal “*miktar, kalite ve diğer özellikleri bakımından - dayanıklılık, onarılabilirlik, işlevsellik, uyumluluk ve güvenlik de dahil olmak üzere - aynı türden mallar için alışılabilir olana ve malın niteliği göz önünde bulundurulduğunda ve kamuoyuna yapılan açıklamalar dikkate alındığında tüketicinin makul beklentilerine uygun olmalıdır...*”.

Öğretide haklı olarak malın tasarımından kaynaklı olarak onarılabilir olmamasının, Mal Satışı Direktifi m. 7/f. 1/d’de geçen “dayanıklılık” ile doğrudan ilgili olduğundan bahisle, söz konusu hükümde bir değişiklik yapılmaksızın da böylesi durumlarda ayıbın varlığının kabulünün mümkün olduğu savunulmuştur²⁰. Gerçekten de birçok eşyanın bir araya gelmesiyle oluşturulan eşyalarda (örneğin otomobil, çamaşır makinesi, cep telefonu gibi) belirli parçaların (örneğin, fren balatasının, çamaşır makinesi kazan rulmanının, cep telefonu bataryasının) zamanla yıpranması ve eskimesi eşyanın tabiatı gereğidir ve ürünün normal ömrü içinde değiştirilmeleri gerekir. Bu, tek başına ayıp teşkil etmemekle birlikte, söz konusu parçaların ürünün tasarımı nedeniyle değiştirilemez nitelikte olması, söz konusu eşyanın dayanıklılık bakımından kendisinden beklenen özelliği taşımadığı ve dolayısıyla teslimi anında ayıplı olduğu anlamına gelecektir²¹. Bu açıdan onarılabilirlik esasında dayanıklılı-

¹⁹ Tüketicinin Korunması Hakkında Kanuna dayalı olarak çıkarılan Yenilenmiş Ürünlerin Satışı Hakkında Yönetmelik m. 4/h’de yenileme merkezi şu şekilde tanımlanmıştır: “*Kullanılmış malın yenilenmesi, sertifikalandırılması ve bu Yönetmelikte belirtilen diğer işlemleri yürütmek üzere kurulan, Bakanlık veya Türk Standardları Enstitüsünün belirlediği standartları taşıyan ve Bakanlıktan aldığı yenileme yetki belgesine dayanarak faaliyet gösteren tüzel kişi*”.

²⁰ Atamer, *Nachhaltigkeit und die Rolle des Kaufrechts: Eine rechtsvergleichende Übersicht zu den Regulierungsmöglichkeiten*, ZSR/RDS Band 141 (2022) I Heft 3, s. 291; Stephan Lorenz, *Die Umsetzung der EU-Warenkaufrichtlinie in deutsches Recht*, NJW 2021, s. 2073; Johanna Cron-Gestefeld, *Die nachhaltige Beschaffenheit der Kaufsache*, NJW 2022, s. 501.

²¹ Atamer, *Nachhaltigkeit*, s. 391.

ğın bir alt başlığı olarak değerlendirilebilir. Ancak hükümde ayrıca belirtilmesinin temel sebebi, onarılabilirliğin aynı zamanda bir eko-tasarım gerekliliği olması nedeniyle, Avrupa piyasasına çıkarılan tüm ürünlerin sürdürülebilir özellikte olması zorunluluğunun vurgulanmak istenmesidir.

Öte yandan şunu da belirtelim ki; malın onarılabilir olmaması ile kastedilen, satılarda sorumluluk süresi içinde bir ayıbın ortaya çıkması ve bunun onarım yoluyla giderilememiş olması durumu değildir. Onarılabilirlik hasarın geçişi anında malda bulunması gereken objektif bir özelliktir ve malın bu özelliği taşıyor olması tek başına onarım hakkı da dahil ayıptan doğan tüm hakların kullanımının yolunu açacaktır²². Bir başka deyişle malın onarılabilir olup olmadığının anlaşılabilmesi için mutlaka önce onarım hakkının kullanılmış ve fakat başarıya ulaşmamış olması gerekli değildir. Dolayısıyla kazan rulmanı değiştirilebilir özellikte olmayan bir çamaşır makinesi, hiçbir rulman arızası yaşamasa ve dolayısıyla onarımı gerekmeseye bile ayıplı olarak kabul edilecektir.

2. Türk Tüketici Hukuku

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun m. 8/f. 1’de ayıplı mal “*tüketiciciye teslimi anındaobjektif olarak taşınması gereken özellikleri taşımaması nedeniyle sözleşmeye aykırı olan mal*” olarak tanımlanmıştır. Ayrıca muadili olan malların kullanım amacını karşılamayan, tüketicinin makul olarak beklediği faydaları azaltan veya ortadan kaldıran eksiklikler içeren mallar da ayıplı olarak kabul edilmiştir (TKHK m. 8/f. 2).

Her ne kadar hukukumuzda satılanın hangi durumda ayıplı olacağı kanunda tanımlanırken açıkça malın dayanıklılığı yahut onarılabilirliğinden bahsedilmese de onun bu özelliklere sahip olması gerektiği, “muadili olan malların kullanım amacını taşımayan”, “objektif olarak taşınması gereken özellikler” ve yine “tüketicinin makul olarak beklediği faydaları azaltan veya ortadan kaldıran eksiklikler” ifadelerinden yorum yoluyla çıkarmak mümkündür. Kanun koyucumuz, Mal Satışı Direktifi ve diğer birçok milli hukuktakinin aksine satılan malın taşınması gereken objektif kriterleri örnek mukabilinden sayma yoluna gitmemiştir. Ancak bunu yapan hukuki düzenlemelerin hemen tamamında “dayanıklılık” alıcının satılardan makul olarak beklediği objektif özellikler arasında sayılmaktadır²³. Nitekim Alman Medeni Kanunu m. 434’te yapılan ve 1.1.2022’de yürürlüğe giren değişiklikten önce mevcut olmayan “dayanıklılık” kriterinin daha önce de objektif ayıp kavramı içerisinde kabul edildiğini görmekteyiz²⁴. Böylelikle dayanıklılığa ilişkin kanunda yasal bir garanti oluşturmaktan kaçınılmış ve dayanıklılığı yalnızca satın alınan ürünün hasarın in-

²² Atamer/Küng, *Recht auf Reparatur*, Jusletter, November 2024, s. 5.

²³ Bkz. öncelikle Mal Satışı Direktifi m. 7/f. 1/d. Ayrıca örnek olarak Alman Medeni Kanunu § 434/f. 3: “*Cümle 1 numara 2’ye göre mutad olan özelliklere, miktar, kalite ve dayanıklılık, işlevsellik, uyumluluk ve güvenlik dahil olmak üzere ürünün diğer özellikleri dahildir*”.

²⁴ Bkz. yalnızca Lorenz, *EU-Warenkaufrichtlinie*, s. 2066.

tikalı sırasında mevcut olması gereken bir özelliği olarak kabul edilmiştir.

“Dayanıklılık” terimi aynı zamanda ürünün bakım ve onarımının yapılabilmesini de kapsamaktadır²⁵. Ürünün yaşam süresi içerisinde bazı parçalarının eskimesi, aşınması, yıpranması doğal olmakla beraber bunların bakımının yapılamaması ve değiştirilememesi ürünün kendisinin onarılabilir özelliğinin bulunmadığı ve tüketicinin makul olarak beklediği faydayı ortadan kaldırdığı anlamına gelir ki bu da üründe objektif ayıbın varlığının kabulünü gerektirir. Zira malın tasarımı aşamasında onarılabilirlik özelliğine sahip olması ihmal edilmiş olduğundan, hasarın intikali anında kullanım süresi boyunca dayanıklı olmasından da söz edilemez. Dolayısıyla her ne kadar hukukumuzda açıkça kanunda belirtilmemişse de onarılabilirlik malın dayanıklılığı üzerinde doğrudan etkili olduğundan objektif olarak taşınması gereken özelliklerden biri olarak kabul edilebilir ve eksikliği bir objektif ayıbın varlığına vücut verebilir.

B. Kanuni Sorumluluk Süresinin Uzaması ve İkame Mal Tahsisi

Mal Satışı Direktifi m. 10/f. 1’de satıcı, malın teslimi anında mevcut olan ayıplardan ötürü bu andan itibaren iki yıl süreyle sorumlu tutulmuştur. Benzer şekilde TKHK m. 12 uyarınca da ayıplı maldan sorumluluk, ayıp daha sonra ortaya çıkmış olsa bile malın tüketiciye teslimi tarihinden itibaren iki yıllık zamanaşımı süresine tabidir.

Onarım Hakkı Direktifi, onarım hakkını tüketici için cazip kılmak amacıyla Mal Satışı Direktifinde düzenlenen ayıptan doğan hakların kullanımına dair süreyi, onarım hakkının kullanılması halinde bir defaya mahsus olmak üzere 12 ay uzatmıştır (Direktif m. 16/2/a). Üye ülkelerin dilerlerse kanunlarında bundan daha uzun bir süre belirlemelerine de imkân tanımıştır (Direktif m. 16/2/b). Bunun dışında satıcıya, malın tekrar sözleşmeye uygun hale getirilmesine yönelik hakkını kullanmadan önce tüketiciye, onarım veya yenisiyle değiştirme seçiclik haklarının bulunduğu ve onarım hakkının kullanılması halinde sorumluluk süresinin uzayacağı hakkında bilgi verme yükümlülüğü getirilmiştir²⁶. Tüketicileri onarım hakkına teşvik etmek için getirilmiş bir tedbir olmakla birlikte tüketicilerin karar almasında ne kadar etkili olacağı ancak uygulamada görülebilecektir. Sorumluluk süresinin bu şekilde uzamasının nedeni çoğu zaman aynı zamanda üretici de olan satıcı şirket, sorumluluk süresi dolduktan sonra ücretli biçimde onarım hizmeti verebilecek olduğu için (bkz. Direktif m. 5/f. 2) dayanıklı mal üretiminden mümkün olduğu ölçüde kaçınacak olmasıdır ki bu da Eko-Tasarım Tüzüğü ile güdülen amacın tam tersi bir amaca hizmet edecektir.

Onarım hakkına teşvik amacıyla düşünülmüş bir diğer imkân da Mal Satışı Direktifi m. 14/f. 1’e yapılan bir ekleme ile satılan mal türüne ilişkin özelliklerden, özellikle de tüketicinin ihtiyacından bağımsız olarak onarım süresince tüketicinin

²⁵ Mal Satışı Direktifi Gereççe madde 32.

²⁶ Direktif m. 16/f. 3 ile Mal Satışı Direktifi m. 13’e bu yönde 2a fıkrası eklenmiştir.

kullanımına ücretsiz bir ikame malın tahsis edilmesidir (Direktif m. 16/f. 4). İkame mal yeni olabileceği gibi yenilenmiş bir mal (“refurbished good”) da olabilecektir (Mal Satış Direktifi m. 14/f. 1). Ayrıca onarım hakkının kullanılması halinde satıcı bu talebi ücretsiz, ayıp kendisine bildirildikten sonra uygun bir içerisinde ve malın niteliği ile tüketicinin mala ihtiyaç duyduğu amaç dikkate alınarak, tüketiciye önemli bir rahatsızlık vermeden yerine getirilmelidir (Mal Satış Direktifi m. 14/f. 1). Yeni bir düzenlemeyle tüketicinin *açıkça bu yönde bir talebi olması halinde* satıcı yeni- siyle değiştirme hakkının gereğini yenilenmiş bir mal ile yerine getirebilir.

Türk Hukukunda Satış Sonrası Hizmetler Yönetmeliği m. 10/f. 4 uyarınca kullanım ömrü süresince, malın yetkili servis istasyonlarındaki bakım ve onarım süresi azami tamir süresini geçemez. Bu süre, garanti süresi içerisinde mala ilişkin arızanın yetkili servis istasyonuna veya satıcıya bildiri tarihinde, garanti süresi dışında ise malın yetkili servis istasyonuna teslim tarihinden itibaren başlar. Ayrıca m. 14/f. 4’ e göre malın garanti süresi içerisinde yetkili servis istasyonuna veya satıcıya tesliminden itibaren arızasının on iş günü içerisinde giderilememesi halinde, üretici veya ithalatçının; malın tamiri tamamlanıncaya kadar, benzer özelliklere sahip başka bir malı tüketicinin kullanımına tahsis etmesi zorunludur. Bu düzenlemenin garanti süresi dışında ve yetkili servisler dışında tüm onarım işletmelerini kapsayacak şekilde genişletilmesi suretiyle onarım hakkının teşviki sürdürülebilir tüketimi destekleyecek ve döngüsel ekonomi politikasına katkı sağlayacaktır.

III. AYIPTAN DOĞAN KANUNİ SORUMLULUK DIŞINDA ONARIM HAKKI

A. Sorumlu Kişi

Onarım Hakkı Direktifinin temel düzenleme konusu, satıcının ayıptan doğan sorumluluğu kapsamı dışında meydana gelen veya ortaya çıkan ayıplar nedeniyle tüketicilerin üreticileri onarım talebiyle başvurabilmelerine hukuki zemin hazırlamaktır (Direktif m. 1/f. 2, m. 5). Zira ayrıca bir garanti taahhüdü bulunmadığı sürece ayıplı mal nedeniyle tüketicinin, aralarında herhangi bir sözleşme ilişkisi bulunmayan üreticiden ayıplı malın onarılmasını talep edebilmesine kural olarak hukuken imkân bulunmamaktadır. Kanuni sorumluluk kapsamında tüketici satıcıya karşı söz konusu talebi ileri sürebilecektir. Bununla birlikte Türk Hukuku gibi (TKHK m. 11/f. 2) bazı milli hukuklarda ise bu talebin aynı sorumluluk kapsamı içerisinde de üretici ve ithalatçıya yöneltilebilmesine imkân tanınmıştır. Bu hukuklarda üretici için ayrıca bir onarım yükümlülüğünün getirilmesi doğal olarak kendi özel koşulları dahilinde gündeme gelecektir zira burada maldaki ayıp artık hasarın intikali anında mevcut bir sözleşmeye aykırılığa dayanmamaktadır²⁷.

Onarım hakkının gerek kanuni sorumluluk süresi içerisinde gerekse bu sürenin dışında üreticiye yöneltilmesinde birçok pratik fayda bulunmaktadır. Öncelikle üretici, ürüne ait yedek parçalara, gerekli teknik donanım ve teknolojiye, servis ağına

²⁷ Aughenhofer/Küper, *Recht auf oder Pflicht zur Reparatur?*, VuR 2023, s. 249.

ve hepsinden önemlisi onarım için gerekli olabilecek fikri mülkiyet haklarına sahiptir²⁸. Ayrıca satıcının sorumlu olduğu durumlarda da onarım talebi üzerine onarımı fiilen gerçekleştiren genellikle üreticidir. Üreticiden bir malı doğrudan onarması istenebilirse, onarım daha çevre dostu olacağı gibi, satıcı aracı olmadan daha hızlı gerçekleştirilebilir ki bu durumun tüketicilerin onarım yolunu tercih etmesinde önemli bir etkiye sahip olacağına şüphe yoktur²⁹. Nihayet onarım yükümlülüğünün üreticilere ait olması, onları ürün geliştirmede ve üretim aşamasında onarım dostu ürün tasarımına teşvik etmek açısından da en uygun yöntemdir³⁰.

Üretici onarım hakkının gereğini kendi yerine getirebileceği gibi, bu işi bir bağımsız onarım işletmesine de yaptırabilir (Direktif m. 5/f. 1/c. 3). Bu durum özellikle üreticinin küçük veya orta ölçekli işletme olması halinde onarım için gerekli altyapıya sahip olmaması yahut başka onarım işletmelerinin tüketicinin bulunduğu yere daha yakın olması gibi sebeplerden kaynaklanabilir³¹. Böyle bir ihtimalde dahi onarım sözleşmesi üretici ile tüketici arasında kurulmuş olduğundan onarım işletmesinin borca aykırılıklarının sonuçlarından üretici sorumlu olmaya devam edecektir³². Bu konuda milli hukuklarda yer alan *ifa yardımcısının fiilinden sorumluluğa* ilişkin hükümler gerekli hukuki dayanağı oluşturacaktır.

Ülkemizi de yakından ilgilendiren bir diğer Direktif hükmü ise üreticinin AB üyesi ülkeler dışında bir üçüncü ülkede olduğu durumlarda onarım hakkının kime yöneltileceğini düzenleyen Direktif m. 5/f. 3'tür: “*onarım yükümlülüğüne tabi üreticinin Birlik dışında yerleşik olması halinde, üreticinin yükümlülüğü Birlik içindeki yetkili temsilcisi*³³ *tarafından yerine getirilir. Üreticinin Birlik içinde yetkili temsilcisinin bulunmadığı hallerde, üreticinin yükümlülüğünü ilgili malın ithalatçısı*³⁴ *yerine getirir. İthalatçının bulunmadığı hallerde, ilgili ürünün distribütörü*³⁵ *üreticinin yükümlülüğünü yerine getirir. Yetkili temsilci, ithalatçı ve*

²⁸ Augenhofer, ‘*EC’s Public Consultation on Sustainable Consumption – Promoting Repair and Reuse, Response of the European Law Institute*’ (Vienna 2022), s. 14; Micklitz, ‘*Right to repair*’ (September 2022) Sachverständigenrat für Verbraucherfragen, s. 52; Terry, ‘*A Right to Repair? Towards Sustainable Remedies in Consumer Law*’ (2019) (4) European Review of Private Law 851, 864–867.

²⁹ Augenhofer/Atamer/Poludniak-Gierz, ‘*European Commission’s Proposal for a Directive on Common Rules Promoting the Repair of Goods, Feedback of the European Law Institute*’ (Vienna 2023), s. 21.

³⁰ Arnold, *Recht auf Reparatur*, s. 113.

³¹ Direktif Gerekçe madde 17.

³² Direktif Gerekçe madde 17.

³³ Yetkili temsilci AB 2024/1781 Eko-Tasarım Tüzüğü m. 2/b. 43'te şu şekilde tanımlanmıştır: “*üreticinin bu Tüzük kapsamındaki yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde belirli görevlerle ilgili olarak kendi adına hareket etmek üzere üreticiden yazılı bir yetki almış olan Birlik içerisinde yerleşik gerçek veya tüzel kişi*”.

³⁴ İthalatçı AB 2024/1781 Eko-Tasarım Tüzüğü m. 2/b. 44'te şu şekilde tanımlanmıştır: “*üçüncü bir ülkeden gelen bir ürünü Birlik pazarına sunan Birlik içinde yerleşik herhangi bir gerçek veya tüzel kişi*”.

³⁵ Distribütör AB 2024/1781 Eko-Tasarım Tüzüğü m. 2/b. 45'te şu şekilde tanımlanmıştır: “*tedarik zincirinde yer alan, üretici veya ithalatçı dışında, bir ürünün piyasada bulunduran herhangi bir*

distribütör, onarım yükümlülüklerini yerine getirmek için alt yüklenicilere onarım yaptırabilir". Birbirine alternatif birden çok aktör devreye sokularak bir taraftan tüketicilerin Birlik içerisinde yerleşik bir işletmeye başvurabilmelerine imkân sağlamak diğer taraftan üreticiler arasında haklı bir gerekçesi bulunmayacak ayırıcı muamelenin önüne geçmek istenmiştir³⁶. Örneğin, elektronik eşya üreticisi Vestel, bazı Birlik ülkelerinde (Hollanda, Fransa, Almanya, İspanya, Polonya) yetkili temsilci olarak nitelenebilecek bağlı ortaklıkları bulunmakla birlikte³⁷ diğer üye ülkelere yapacağı ihracatlarda malın o ülkedeki ithalatçısı olan firma tüketicilerden gelen onarım taleplerini yerine getirecektir. Bununla birlikte ülkemiz de dahil üçüncü ülkelerdeki üreticilerden online alışveriş platformları³⁸ (örneğin amazon, Alibaba gibi) aracılığıyla alışveriş yapan tüketiciler bakımından çoğu zaman tüketicinin ülkesinde bir yetkili temsilci yahut ithalatçı bulunmayacağından, o ülkedeki aracı hizmet sağlayıcısı (veya yetkili temsilcisi) distribütör kavramı dahilinde tüketicilerin onarım hakkının muhatabı olacaklardır. Zira üretici ve ithalatçı dışında bir malı Birlik Piyasasına sunan tüm kişiler Eko Tasarım Tüzüğü'nde "distribütör" kavramı dahilinde değerlendirildiğinden satıcılar dışında satışa aracılık eden aracı hizmet sağlayıcılarını da bu kapsamda onarım yükümlüsü olarak kabul etmek mümkündür. Bu açıdan Direktif, aracı hizmet sağlayıcılarını yalnızca teslim yükümlülüğü bakımından satıcı veya sağlayıcı ile birlikte müteselsilen sorumlu tutan ve ayıptan doğan hakları açıkça onların sorumlulukları dışında bırakan TKHK m. 48/f. 6/d hükmünden daha ileri bir hukuki rejimi öngörmektedir.

B. Onarım Yükümlülüğünün Yerine Getirilmesi

Üretici, onarım hakkını kullanarak kendisine başvuran tüketici ile bir onarım sözleşmesi yapma yükümlülüğü altındadır. Yani üretici açısından bir sözleşme yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Buna karşın aynı zorunluluk tüketici için mevcut değildir. Yani tüketici onarım için mutlaka önce üreticiye başvurmak zorunda değildir; dilediği onarım işletmesine -muhtemelen daha uygun bir onarım ücreti teklifi nedeniyle- aynı onarım için başvurabilir (Direktif m. 5/f. 8). Daha önce tüketicinin kendisi onarım yapmaya çalışmış olması yahut bir bağımsız onarım işletmesine yaptırmış olması daha sonra tekrar üreticiye aynı ayıbın giderilmesi için başvurmasına engel değildir. Direktif üreticinin bu nedenle sözleşme kurmakta kaçınmasını açıkça yasaklamaktadır (Direktif m. 5/ f. 7).

gerçek veya tüzel kişi anlamına gelir".

³⁶ Arnold, *Recht auf Reparatur*, s. 114. Augenhofner/Küter, ise ithalatçı yahut distribütörler böyle bir durumda çoğu zaman onarım işini yapabilecekleri işletme, donanım ve teknolojiye sahip olmayacaklarından düzenlemenin gerçekçi olmadığı; bunun yerine söz konusu kişileri üçüncü kişilerce yürütülecek onarımın bedelinden oluşan bir tazminat ile sorumlu tutmanın yerinde olacağı görüşündedirler, *Recht auf oder Pflicht zur Reparatur?*, VuR 2023, s. 249.

³⁷ <https://vestel-germany.de/de/subsidiary-companies>.

³⁸ Bunları teknik anlamda *aracı hizmet sağlayıcıları* (*provider of an online marketplace*) olarak nitelendirmek mümkündür. Bkz. AB 2011/83 Tüketici Hakları Direktifi m. 2/f. 1/b. 18; TKHK m. 48/5, Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun 2/f. 1/d.

Üretici ayıplı ürünün onarımını bir sözleşme ilişkisi kapsamında yerine getirmektedir. Dolayısıyla burada teknik anlamda bir “sorumluluk”tan söz etmeye imkân bulunmamaktadır, zira üretici bir ücret karşılığı onarım yükümlülüğünü yerine getirmektedir ve bunun dışında ayıptan dolayı ortaya çıkan tüketici zararları nedeniyle ayrıca bir tazminat sorumluluğu yahut ayıptan doğan diğer hakların muhatabı olması söz konusu değildir. Bu sebeple satıcının ayıptan doğan sorumluluğunun borçların nisbiligi ilkesine istisna getirilmek suretiyle üreticiyi kapsayacak şekilde genişletildiğine dair tespit bu açıdan yerinde değildir³⁹

Öte yandan üretici ile tüketici arasında kurulan sözleşmenin koşulları belirli ölçüde Direktif m. 5 ile belirlenmiştir. Her şeyden önce onarım ediminin karşılığında üretici dilerse makul bir ücret talep edebilecektir (Direktif m. 5/2/a). Bir başka deyişle satıcının ayıptan doğan sorumluluğunda olduğu gibi onarımı ücretsiz biçimde gerçekleştirme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bu durum gerekçede üreticinin onarım yükümlülüğünün, malın sözleşmeye aykırılığına dayanmayan ayıpları kapsayacak şekilde düzenlenmiş olması ile açıklanmaktadır⁴⁰. Bununla birlikte belirlenecek ücret makul olmalıdır. Yani “tüketicileri, üreticinin onarım yükümlülüğünden faydalanmaktan kasıtlı olarak caydırmayacak bir seviyede belirlenmelidir”⁴¹. Böyle bir ücret, örneğin işçilik maliyetleri, yedek parça maliyetleri, onarım tesisinin işletme maliyetleri ve alışılabilir bir kâr marjı dikkate alınarak belirlenebilir. Ancak belirtelim ki; ücretin makul seviyede tutulmasını sağlamak için üye devletlerin, Direktifi iç hukuklarına aktarırken Direktif m. 11/f. 1’e dayalı olarak idari denetim yahut tüketici şikâyeti gibi tedbirler öngörmeleri kaçınılmazdır⁴².

Direktif m. 5/f. 2/b uyarınca onarım üreticinin malın fiziksel olarak zilyetliğini elde ettiği, veya baş surette teslim aldığı veya tüketicinin mala erişim sağladığı andan itibaren makul bir süre içinde gerçekleştirilmek zorundadır. Sürenin makul olup olmadığı kural olarak malın özelliklerine ve ayıbın ağırlığına bağlı olmakla birlikte her koşulda tüketiciyi bu hakkı kullanmaktan caydıracak uzunlukta da olmaması gerekir. Bu konuda en etkili yöntem Direktif iç hukuklara aktarılırken ikinci mevzuatta ürün türleri bazında azami onarım süreleri belirlenmesidir. Örneğin Türk Hukukunda Satış Sonrası Hizmetler Yönetmeliği Ekinde her bir ürün türü için azami tamir süreleri belirlenmiş ve Yönetmelik m. 10/f. 4’te kullanım ömrü süresince, malın yetkili servis istasyonlarındaki bakım ve onarım süresinin azami tamir süresini geçemeyeceği öngörülmüştür. Örneğin, kombilerde ve televizyonlarda 10 yıllık kullanım ömrü içerisinde 20 iş günü, cep telefonları, bilgisayar ve tabletlerde 5 yıllık kullanım ömrü içerisinde 20 iş günü, otomobillerde ise 10 yıllık kullanım ömrü içerisinde 45 iş günü azami tamir süresi olarak belirlenmiştir. Ayrıca

³⁹ Bkz. bu yönde Bujalski, *On Producers’ Obligation to Repair Defective Goods: Direct Producers’ Liability vs. Self-Standing Obligation under R2R Directive*, EuCML 2024, 174, 180 vd.

⁴⁰ Direktif Gerekçe madde 16.

⁴¹ Direktif Gerekçe madde 16.

⁴² Atamer/Küng, *Recht auf Reparatur*, Jusletter, November 2024, s. 10

tamir süresi içerisinde üretici ücretsiz yahut makul bir ücret karşılığı bir ikame malı tüketicinin kullanımına sunabilir (Direktif m. 5/f. 2/c).

Üretici, onarılmak üzere malı teslim aldıktan sonra onarım sürecine ilişkin olarak (onarımın ne aşamada olduğu, taşeron bir firmaya yaptırılıyorsa bunun bilgisi vb.) tüketiciyi erişilebilir, açık ve anlaşılır bir şekilde, ücretsiz olarak ve tüketicinin talep etmesine gerek olmaksızın bilgilendirmekle de yükümlüdür (Direktif m. 6). Tüketicilerin nasıl bilgilendirileceğine ise üretici karar verebilir; örneğin, görünür ve dikkat çekici bir şekilde bir web sitesi yahut dijital ürün pasaportu aracılığıyla veya üretici aynı zamanda satıcı ise satış noktasında bu bilgilendirme yapılabilir⁴³.

Onarım yükümlülüğüne getirilen tek sınırlama onarımın *imkânsız* olmasıdır. Direktif m. 5/f. 1/c. 2'ye göre, onarımın imkânsız olması halinde üretici onarım yapmakla yükümlü değildir. Bu kural hem fiili hem de hukuki imkansızlıkta geçerlidir⁴⁴. Bununla birlikte üretici, yedek parça maliyetinin yüksekliği gibi tamamen ekonomik nedenlerle. Bu noktada Mal Satışı Direktifinin satıcının ayıptan doğan sorumluluğuna ilişkin onarım hakkından ayrılmaktadır. Zira, Mal Satışı Direktifi m. 13/f. 3'te satıcı onarım talebini *ölçüsüz masrafı gerektirmesi halinde* de reddedebilmektedir. Bu ayrışma, satıcının ücretsiz onarım yükümlülüğünün aksine üreticinin onarım karşılığı makul bir ücret isteyebilmesi nedeniyle anlaşılabilir bir sonuçtur. Üretici imkânsız olmadığı sürece onarım talebini -yüksek maliyete rağmen- yerine getirmelidir. Onarımın imkânsız olduğu durumda bu talebi reddeden üretici bunun yerine yenilenmiş bir malı teklif edebilir (Direktif m. 5/f. 2/d). Burada ifa imkansızlığı nedeniyle bir onarım borcu bulunmadığından hükümde düzenlenen bir ifa ikamesi olmadığı, yalnızca yenilenmiş mal satışına yönelik bir öneride bulunma imkânı getirildiği söylenebilir. Yalnız tıpkı onarımda olduğu gibi bizce burada da üreticinin ancak makul bir bedel -yani her koşulda piyasa bedelinin altında bir bedel- talep edebileceğinin kabulü hükmün genel amacına uygun olacaktır. Tüketicinin kabulü ile satış sözleşmesi kurulur ve üretici bu defa yenilenmiş malı teslim borcu altına girer.

C. Yedek Parça ve Onarım Pazarında Rekabetin Teşvik Edilmesi

1. Yedek Parça ve Donanımın Makul Fiyata Sağlanması

Direktif m. 5/f. 4 uyarınca üreticiler, Ek II'de listelenen mallar için belirli bir süre boyunca yedek parça ve donanım sağlamakla yükümlü oldukları gibi bunları onarımdan caydırmayacak makul bir fiyattan da sunmalıdırlar. Gerçekten de bağımsız onarım işletmelerinin en önemli sorunu (ucuz) yedek parçalara ve onarım talimatlarına erişimlerinin olmamasıdır ki bu da onarım faaliyeti yürütmelerini ve üreticiye bağlı onarım işletmesi ile rekabet etmesini önemli ölçüde zorlaştırmaktadır⁴⁵. İşte bu nedenle Eko-Tasarım Tüzüğüne (AB 2024/1781) dayalı Komisyon

⁴³ Direktif Gerekeç madde 25.

⁴⁴ Direktif Gerekeç madde 24.

⁴⁵ Terry, *A right to repair? Towards sustainable remedies in consumer law*, ERPL 2019, s. 864.

tasarrufları ile Enerji İlişkili Ürünler Direktifinde (AT 2009/125)⁴⁶ öngörülen uygulama tedbirlerinde belirtilen gereklilikleri sağlayabilmek için üreticiler, yedek parçalara, tamir ve bakım bilgilerine, tamir ve donanım yazılımına veya benzer araçlara erişim sağlamakla yükümlü tutulmuştur⁴⁷. Dolayısıyla bir ürünün söz konusu gerekliliklere uygun ve sürdürülebilir ürün özelliğinde olduğundan söz edebilmek için o ürün kategorisi için belirlenmiş süreyle onarım için gerekli parça ve donanımın isteyenlere uygun bir ücret karşılığı sağlanması zorunludur⁴⁸.

Yedek parça ve donanım sağlama yükümlülüğü, onarımın sadece üretici tarafından değil diğer tamirciler tarafından da teknik olarak uygulanabilirliğini sağlamayı hedeflemektedir. Bu şekilde, bağımsız tamirciler ve hatta tüketicilerin kendisi (*do it yourself* repair), Birlik mevzuatına uygun olarak yedek parçalara ve onarımla ilgili bilgi ve araçlara erişebilecek ve tüketiciler daha geniş bir tamirci seçeneğine veya uygun olduğu durumlarda onarımı kendileri gerçekleştirme olanağına sahip olabilecektir⁴⁹. Bağımsız tamirciler ve tüketicilerin de onarım için gerekli olan alet, donanım ve bilgiye kolayca erişebilmesi, onarım piyasasındaki rekabeti teşvik edecek ve son tahlilde tüketici menfaatlerine ve sürdürülebilir ekonomiye dönüşüme hizmet edecektir⁵⁰.

2. Sözleşme Koşulları ve Donanım yahut Yazılım Tekniğiyle Onarımın Engellenmemesi

Direktif m. 5/f. 6'ya göre üreticiler, Ek II'de listelenen Birlik tasarrufları kapsamındaki malların onarımını engelleyen koşullara sözleşmelerinde yer veremeyecekleri gibi, ürünlerinde bu şekilde donanım ya da yazılım teknikleri de kullanamazlar. Üreticiler özellikle orijinal yedek parçaların, ikinci el yedek parçaların, uyumlu yedek parçaların veya 3D baskı ile üretilen yedek parçaların bağımsız tamirciler tarafından kullanılmasını, bu yedek parçaların Birlik hukuku veya ulusal hukuk gerekliliklerine (örneğin, ürün güvenliği veya fikri mülkiyetle ilgili olan düzenle-

⁴⁶ Directive 2009/125/EC of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 establishing a framework for the setting of ecodesign requirements for energy-related products, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32009L0125>.

⁴⁷ Direktif Gerekçe madde 18.

⁴⁸ Örneğin, AT 2009/125 sayılı Direktif uyarınca Akıllı Telefonlar, Akıllı Olmayan Cep Telefonları, Kablosuz Telefonlar ve Kayar Tabletler İçin Eko-tasarım Gerekliliklerinin Belirlenmesine Dair AB 2023/1670 sayılı Tüzük Ek II, B./1./1.1./1/c. uyarınca akıllı telefonlar için pil/piller, ekran düzeneğini, şarj cihazı, SIM kart ve hafıza kartı tutucusu en az yedi yıl süreyle yetkili onarımcılar ve son kullanıcılar için hazır bulundurmaya yükümlüdür. Bu kural 20 Haziran 2025'ten veya ürün piyasaya sürülme tarihinden bir ay sonra (hangisi daha sonra ise) geçerli olacaktır.

⁴⁹ Direktif Gerekçe madde 18.

⁵⁰ Bu noktada belirtelim ki; söz konusu yükümlülüğün kapsamının ürün güvenliğinin sağlanması ve kalitesinin korunması amacıyla bağımsız tamirciler ve tüketiciler bakımından farklılık arzedecektir. Bkz. Dalhammar/Maitre-Ekern/Richter/Cociña/Milios, *What is Right to Repair (R2r) and How Can it be Realised through Legal Interventions?* in: Stefan Grundmann/Yeşim M. Atamer (Hrsg.), *European Sales Law: Challenges in the 21st Century*, s. 175.

meler gibi) uygun olmaları koşuluyla engellememelidir. Gerçekten de bir önceki başlıkta ele aldığımız yükümlülüğün devamı olarak üretici, bağımsız tamircilere yedek parça sağlamakla birlikte bunu aralarındaki sözleşme ile öyle koşullara tabi tutabilir ki tamircinin bunları kullanması pratik ve ekonomik açıdan mümkün olmaktan çıkacağından söz konusu yükümlülüğün gereği gibi yerine getirildiğinden artık söz edilemez. Yahut üründe öyle teknik donanım yahut yazılımlar kullanabilir ki kendisi dışında üçüncü kişilerce onarımı imkânsız kılabilir. İşte bu durumu önlemek ve onarım piyasasında gerçek anlamda rekabet koşulları oluşturmak amacıyla Direktif m. 5/f. 6'da üreticiler için bir kaçınma yükümlülüğü getirilmiştir.

Öte yandan bu yükümlülüğün sınırlarını Birlik hukuku ve ulusal hukuklar kapsamında fikri mülkiyet haklarının korunması gibi haklı ve nesnel faktörler çizer. Dolayısıyla AT 2001/29 Telif Hakkı ve Bağlantılı Hakların Belirli Yönlerinin Uyumlaştırılması Hakkında Direktif⁵¹, AT 2004/48 Fikri Mülkiyet Haklarının Uygulanması Hakkında Direktif⁵² ve AB 2019/790 Dijital Tek Pazarda Telif Hakkı ve Bağlantılı Haklar Direktifi⁵³ başta olmak üzere Birlik hukuku ve ulusal hukuklar kapsamında fikri mülkiyet haklarıyla korunan bir eser yahut diğer korunan varlık özelliği gösteren yedek parça yahut donanım yahut yazılımlar üreticilerin sağlama yükümlülükleri kapsamında değildir⁵⁴. Bunları bağımsız tamirciler ancak ilgili normlarda öngörülen şekilde -çoğu zaman ayrıca bir lisans sözleşmesi yapmak suretiyle- temin edebileceklerdir.

3. Fikri Mülkiyet Hukuku Yönünden a. Patent Hukuku

Onarımın üreticiler dışında üçüncü kişiler tarafından gerçekleştirilmesi halinde, bunların ayrıca yedek parça değişimi, üretimi ve satışı yapmaları beraberinde patent hukukuna ilişkin bazı sorunları ortaya çıkarabilir. Gerçekten de onarım işletmeleri bakımından patent hukuku ile korunan bir cihazın parçalarının değiştirilmesinde doğrudan patent ihlali riski (SMK m. 85) bulunduğu gibi, üçüncü kişi tamircinin orijinal olmayan yedek parça üreterek ve/veya satarak patenti dolaylı olarak ihlal etmesi de mümkündür (SMK m. 86). Ancak bağımsız tamircilerin bunları yapmasının tamamen engellenmesi ise “patent sahibinin haksız onarım tekelini” yaratacak hem de tüketicilerin bu hizmete kolay ve uygun fiyata ulaşması imkanını ortadan kaldıracaktır.

⁵¹ Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0029>.

⁵² Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0048R%2801%29>.

⁵³ Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>.

⁵⁴ Direktif Gerekeçe madde 18.

İşte bu noktada sorunun çözümünde birçok hukuk sisteminde de mevcut olan ve Türk Hukukundan SMK m. 152’de düzenlenen *patent hakkının tüketilmesi ilkesinden* faydalanılabilir. Buna göre patent hakkı korumasına tabi ürünün, hak sahibi veya onun izniyle üçüncü kişiler tarafından piyasaya sunulmasından sonra hak sahibinin inhisari yetkisi sona erer. Bu durumda üçüncü kişiler ürünü amaçlandığı şekilde kullanma yetkisine sahiptirler. Ancak belirtelim ki; patent sahibinin yeni bir ürün üretme hakkı, tüketilme ilkesinin kapsamında değildir. Dolayısıyla *amaca uygun kullanım* ile *yeni üretim* arasındaki sınırın tespiti önem arz etmektedir. Amaca uygun kullanım, korunan ürünün devreye alınması, çalışır durumda tutulması ve bakımına yönelik tüm olağan önlemleri, özellikle de kullanım ömrü boyunca değiştirilmesi gereken aşınan parçaların değiştirilmesini ve diğer tüm onarım ve bakım önlemlerini içerir⁵⁵. Buna karşılık patent konusu buluşun esasını oluşturan parçaların onarım amaçlı da olsa bağımsız sağlayıcılarca üretilmesi veya tek başlarına patent korumasına girmeyen ancak birleştirildiğinde patent konusu buluşu oluşturan parçaların, onarım amacı dışında ticari olarak bir araya getirilmesi patent hakkının ihlalini oluşturacaktır⁵⁶. Bu durumda yapılacak değerlendirmede eylemin, ürünün teknik ömrünü korumaya hizmet edip etmediğinin veya bu ömrü uzatıp uzatmadığının belirlenmesidir. Bu soruya olumlu yanıt verilmesi halinde ancak hukuka uygun bir onarım ve bakımdan söz edilebilecektir. Buna karşın yeni bir ürünün üretimine eşdeğer bir değişim ve onarım söz konusu ise artık hukuken izin verilmeyen bir patent ihlali gündeme gelecektir⁵⁷. Ancak bu teorik açıdan kolay gibi görünen ayırım pratikte her zaman bu kadar net değildir ve genellikle somut olayın koşulları özelinde bir değerlendirmeyi gerektirir⁵⁸.

Yedek parça doğrudan tamirci tarafından üretildiği onarımlarda ise bu üretimin söz konusu parçanın patent korumasında olması halinde patent hakkı ihlali oluşturacağında şüphe yoktur. Bununla birlikte yedek parçaların çoğu zaman böyle bir koruma altında olmaması nedeniyle uygulamada bu durum onarımı engelleyecek bir hukuki sorun olarak nadiren karşımıza çıkacaktır⁵⁹. Diğer hallerde ise esasen üretici için makul fiyata yedek parça sağlama yükümlülüğü bulunmakla birlikte özellikle çevre için önem taşıyan parçalar bakımından patent korumasına kanunla istisna getirilmesi yahut bir zorunlu lisans uygulaması getirilmesi (SMK m. 129-137) isabetli olacaktır⁶⁰.

⁵⁵ Mehnert, *Reparaturen für alle? – Rechtliche Perspektiven des „Right to repair“*, ZRP 2023, s. 11; Andri, *SHK zum Patentgesetz*, 2019, Art. 8 N. 57; Baş, *Sinai Mülkiyet Hukuku ve Rekabet Hukuku Boyutlarıyla Yedek Parça Rekabeti*, Uygulamalı Rekabet Hukuku Seminerleri, 2020, s. 239, 240.

⁵⁶ Baş, *Sinai Mülkiyet Hukuku ve Rekabet Hukuku Boyutlarıyla Yedek Parça Rekabeti*, Uygulamalı Rekabet Hukuku Seminerleri, 2020, s. 240.

⁵⁷ Stieger, in: Bertschinger/Münch/Geiser [Hrsg.], *Patentrecht*, N. 11.56; Götting/Hetmank, *The Scope of Patent Protection for Spare Parts and Its Extension through Other Tools of Intellectual Property*, in Takenaka, T. (ed.), *Research Handbook on Patent Law and Theory*, Cheltenham 2008, s. 488-500.

⁵⁸ Mehnert, *Reparaturen für alle? – Rechtliche Perspektiven des „Right to repair“*, ZRP 2023, s. 11.

⁵⁹ Perzanowski, *The Right to Repair, Reclaiming the Things We Own*, 2022, s. 132; Herr/Engert, *Erschöpfung bei Ersatzteilen*, GRUR 2019, s. 475.

⁶⁰ Karş. Mehnert, *Reparaturen für alle? – Rechtliche Perspektiven des „Right to repair“*, ZRP 2023, s. 11; Baş, *Sinai Mülkiyet Hukuku ve Rekabet Hukuku Boyutlarıyla Yedek Parça Rekabeti*, Uygulamalı Rekabet Hukuku Seminerleri, 2020, s. 241 vd.

b. Tasarım Hukuku

Yedek parçaların bağımsız tamirciler tarafından onarımda kullanılmasının ne ölçüde üreticilerin tasarım hakkını ihlal edeceği, ele alınması gereken bir başka fikri mülkiyet hukuku sorunudur. Örneğin, bir otomobil üreticisi, kendi ürettiği jantlarla görsel olarak aynı olan başka bir üreticinin jantlarının (replika jant) kendi ürünlerinin onarımında kullanılmasını engellemek için tasarım korumasına başvurup başvuramayacağı sorununun cevabı onarım piyasasında rekabet açısından hayati bir öneme sahiptir⁶¹. Örnekten de anlaşılacağı üzere bu sorun şimdiye kadar öncelikle otomotiv yedek parçaları özelinde yoğun biçimde tartışılmış olsa da uygulama alanı otomotiv sektörü ile sınırlı değildir. Bu konuda genel görüş, mevzuatta birleşik bir ürünün parçası olan ve bu ürünün orijinal görünümünü geri kazandırmak amacıyla onarılmasını sağlamak için kullanılan bileşenler için tasarım korumasına “onarım istisnası” (*Reparaturklausel*) getirilmesi yönündedir⁶². Bu amaçla birçok milli hukukta bu türden düzenlemelere yer verilmiştir. Örneğin, Alman Hukukunda, § 40a DesignG’de yer alan hükme göre, onarım amacıyla monte edilen ve onarılan nesneyi orijinal görsel durumuna geri getirmeyi amaçlayan bileşenler tasarım korumasından muaf tutulmuşlardır. Aynı şekilde Türk Hukukunda da SMK m. 59/f. 5’te “*Birleşik ürünün görünümüne bağımlı olan parçaların, birleşik ürüne orijinal görünümünü yeniden kazandırmak üzere onarım amacıyla ve bu parçaların kaynağı konusunda yanıtıcı olmamak şartıyla tasarımın piyasaya ilk sürüldüğü tarihten üç yıl sonra kullanılması tasarım hakkının ihlali sayılmaz*” hükmüne yer verilmiştir. Bununla birlikte, SMK m. 59/5’te Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın yayımlayacağı eşdeğer parçalar listesinde yer alan ürünler bakımından SMK m. 59/4’te belirtilen üç yıllık koruma süresi, ilgili listede yer alan eş değer parça tasarımlarının onarım amaçlı kullanılması açısından uygulanmayacaktır⁶³.

Konunun döngüsel ekonomiye geçiş açısından taşıdığı önem nedeniyle AB’ne üye ülkelerde yeknesak bir uygulama sağlamak amacıyla 18.11.2024 tarihinde AB Resmî Gazetesinde yayımlanarak yürürlüğe giren Tasarımların Hukuki Korunması Direktifi⁶⁴ (AB 2024/2823) m. 19/f. 1 ve Endüstriyel Tasarıma İlişkin Tüzük (AB 2024/2822)⁶⁵ m. 20/a ile genel bir istisna düzenlemesi getirilmiştir. Buna göre birle-

⁶¹ Croon-Gestefeld: *Das Recht auf Reparatur – Vorschläge aus Brüssel*, ZEuP 2024, s. 399.

⁶² Figge/ Kalberg, *Die Ersatzteilklausel im Designrecht – zur aktuellen politischen Lage*, GRUR 2020, s. 248; Mehnert, *Reparaturen für alle? – Rechtliche Perspektiven des „Right to repair“*, ZRP 2023, s. 10.

⁶³ Bu şekilde sınırlı bir onarım istisnasının, tüketicî refahının ve sosyal refahın maksimize edilmesi açısından tasarım hakkı ile yedek parça rekabeti arasında optimal dengeyi kurup kurmadığı ve mevcut düzenlemeler ışığında rekabet hukukunun tasarım hakkının yedek parça rekabetini sınırlamaya yönelik olarak kullanılmasına müdahale edip edemeyeceği konularında ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Baş, *Sinai Mülkiyet Hukuku ve Rekabet Hukuku Boyutlarıyla Yedek Parça Rekabeti*, Uygulamalı Rekabet Hukuku Seminerleri, 2020, s. 222 vd.

⁶⁴ Directive (EU) 2024/2823 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2024 on the legal protection of designs (recast), <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/2823/oj>.

⁶⁵ Regulation (EU) 2024/2822 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2024

şik bir ürünü orijinal görünümüne kavuşturmak amacıyla tamir etmek için kullanılan bileşenler tescilli bir tasarım korumasından muaf tutulmuştur. Bununla birlikte birleşik ürünün bileşen parçasının üreticisi veya satıcısı, tüketicileri, ürün üzerinde açık ve görünür bir işaretle veya başka herhangi bir uygun yolla, onarım için kullanılabilir rakip ürünler arasında bilinçli bir seçim yapabilmeleri için, birleşik ürünün onarımında kullanılacak parçanın üreticisinin ticari menşei ve kimliği hakkında uygun şekilde bilgilendirmekle de yükümlü tutulmuştur (Tasarım Direktifi m. 19/f. 2, Endüstriyel Tasarım Tüzüğü m. 20a/f. 2).

c. Marka Hukuku

Marka hukuku bağlamında ortaya çıkan temel sorun yedek parça satışında, onarımı amaçlanan ürünün markası ile ne ölçüde bağlantı kurulabileceğidir. Gerçekten de marka hakkının kullanılması özellikle onarımlar için hayati öneme sahip yedek parça piyasasında rekabetin sınırlanmasına yol açabilir. Örneğin, iphone markalı telefon modelleri için batarya veya koruyucu kılıf üreten bağımsız bir sağlayıcının, bu ürünleri iphone kullanıcılarına pazarlayabilmesi için, söz konusu ürünlerin üzerinde veya bunların online pazar yerlerinde satışında ya da genel olarak reklamlarında iphone markasını kullanması gerekmesine karşın bu kullanımlar marka sahibinin tekel yetkisine girmektedir⁶⁶.

İşte bu sakıncanın giderilmesi amacıyla, markanın sağladığı tekel yetkisi dürüst kullanım istisnası ile sınırlandırılmıştır⁶⁷. Bu ilkenin esas alındığı AB Ticari Marka Tüzüğü (AB 2017/1001)⁶⁸ m. 14/f. 1/c hükmünde, yedek parçanın kullanılacağı ürünün belirtilmesinin gerekli olması halinde, söz konusu yedek parçanın piyasaya sürülmesi sırasında satıcının korunan markayı kullanabileceğini öngörmektedir. Benzer bir düzenleme Türk Hukukunda SMK m. 7/f. 5/c'de de yer almaktadır:

“Marka sahibi, üçüncü kişiler tarafından dürüstçe ve ticari hayatın olağan akışı içinde, markasının aşağıda belirtilen biçimlerde kullanılmasını engelleyemez.

....

c) Özellikle aksesuar, yedek parça veya eşdeğer parça ürünlerinde, malın ya da hizmetin kullanım amacının belirtilmesinin gerekli olduğu hâllerde kullanılması”.

Örneğin, “Gillette” markasının sahibi, üçüncü bir kişinin “*bu bıçak tüm (...) Gillette sensör cihazlarına uyar*” şeklinde bir ambalaj etiketi ile tıraş bıçağı satışını yasaklayamaz. Bunun nedeni, “Gillette” markasının, üçüncü kişi satıcı tarafından

amending Council Regulation (EC) No 6/2002 on Community designs and repealing Commission Regulation (EC) No 2246/2002, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/2822/oj>.

⁶⁶ Baş, *Sinai Mülkiyet Hukuku ve Rekabet Hukuku Boyutlarıyla Yedek Parça Rekabeti*, Uygulamalı Rekabet Hukuku Seminerleri, 2020, s. 210.

⁶⁷ Ebert-Weidenfeller, A. (*Hasselblatt (ed.)*): *Community Trade Mark Regulation- A Commentary*, Art. 12, München 2015, s. 381.

⁶⁸ Regulation (EU) 2017/1001 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 on the European Union trade mark (codification), <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2017/1001/oj>.

pazarlanan malların kullanım amacı hakkında, yani bu malların söz konusu markaları taşıyan orijinal mallarla uyumlu olduğu konusunda halka anlaşılır ve eksiksiz bilgi vermek amacıyla kullanılıyor olması nedeniyle marka hakkının koruması kapsamı dışında kalmasıdır (EuGH C-228/03, GRUR 2005, 509, N. 34, *Gillette*). Buna karşın, “Opel” kararında Avrupa Adalet Divanı, minyatür modellere Opel flaşının konmasının, bu oyuncağın kullanım amacını belirtme amacına hizmet etmediği gerekçesiyle marka hakkının koruma engelinin varlığını reddetmiştir (EuGH C 48/05, GRUR 2007, 318, N. 39, *Opel/Autec*)⁶⁹.

D. Türk Hukukunda Ayrıptan Doğan Kanuni Sorumluluk Dışında Onarım Hakkı

Ülkemizde de genel olarak döngüsel ekonomiye geçiş bir devlet politikası olarak benimsenmiş olduğundan belirli ürünlerin üreticileri için Türk Hukukunda da ayrıptan doğan sorumluluktan bağımsız olarak ürünün normal kullanım süresi boyunca geçerli olacak bir onarım yükümlüğünün mevcudiyeti büyük önem taşımaktadır. Esasen ihracatımızın büyük kısmının AB üyesi ülkelere olduğu düşünüldüğünde Türk üreticilerin büyük çoğunluğu için söz konusu yükümlülük zaten AB mevzuatı gereği geçerli olacaktır. Böyle bir yükümlülük üreticiler açısından önemli bir külfet de getirmemektedir zira söz konusu hizmet karşılığında üreticiler makul bir ücret talep edebilecektir. Kaldı ki Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun m. 58/f. 1 uyarınca üretici veya ithalatçılar, ürettikleri ve ithal ettikleri mallar için Bakanlıkça belirlenen kullanım ömrü süresince satış sonrası bakım ve onarım hizmetleri sağlamak zorundadırlar. Nitekim bu hükme dayalı olarak çıkarılan Satış Sonrası Hizmetler Yönetmeliği m. 5’te Yönetmelik eki listede yer alan her mal grubu için belirtilen kullanım ömrü süresince, satış sonrası hizmetleri sağlamak üzere ekli listede tespit edilen yer, sayı ve özellikte yetkili servis istasyonunu, yeterli teknik kadroya sahip şekilde kurulacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla üreticiler açısından ürettikleri malların kullanım ömrü boyunca kuracakları yetkili servisler aracılığıyla bir onarım hizmeti sağlanması zaten bir kanuni bir yükümlülük olarak öngörülmüş olduğundan Kanunda yer alacak düzenlemede daha çok bu onarım hizmetinin bağımsız tamirciler tarafından da verilebilmesine, böylelikle onarım piyasasında rekabet koşullarının oluşması ve tüketicilerin onarım için daha fazla seçeneğe sahip olmasına imkân sağlayacak tedbirlere yoğunlaşılmalıdır.

Bu itibarla AB Onarım Direktifinin 5. maddesinde yer alan düzenlemeler esas alınarak Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun m. 58’e şu fıkraların eklenmesinde fayda bulunmaktadır:

“ ...

Üretici ve ithalatçılar, kendilerine onarım talebiyle başvuran tüketicilerin bu talebini onarımın mümkün olmadığı haller dışında yerine getirmekle

⁶⁹ Benzer örnekler için bkz. BeckOK Markenrecht, Kur/v. Bomhard/Albrecht, 39. Bası, § 23 MarkenG, N. 47 vd.

yükümlü olup, onarımın daha önce bir başka tamirci yahut kişi tarafından gerçekleştirilmiş olması gereğiyle talebi geri çeviremezler.

Üretici ve ithalatçılar, kendilerine bağlı olmaksızın faaliyette bulunan servis istasyonu ve diğer tamircilere malın Bakanlıkça belirlenen kullanım ömrü süresince onarım için gerekli yedek parça ve teçhizatı makul bir ücret karşılığında temin etmek zorundadır.

Üretici ve ithalatçılar, fikri mülkiyet hukukundan doğan istisnalar haricinde malların onarımını engelleyen koşullara sözleşmelerinde yer veremeyecekleri gibi, ürünlerinde bu şekilde donanım ya da yazılım teknikleri de kullanamazlar”.

SONUÇ

Onarım hakkını tüketiciler açısından cazip kılmak suretiyle ürünlerin kullanım ömrü sonuna kadar kullanılmalarını sağlamak ve böylelikle çevreye zararlı atık miktarını azaltıp kaynakların daha verimli kullanılmalarını sağlamayı hedefleyen AB Onarım Direktifinin öngördüğü tedbirlerin ne derece etkili olacaklarının belirlenmesi uygulama elde edilecek sonuçlar üzerinden değerlendirilebilecektir. Bu açıdan Türk Hukukunda her ne kadar Direktif ile getirilen yeniliklerin önemli bir kısmı halihazırda mevcuttur. Özellikle de üreticilere gerek ayıptan doğan sorumluluk kapsamında (TKHK m. 11) gerekse bu sorumluluğun (ve varsa garanti sorumluluğunun) kapsamı dışında (TKHK m. 58) doğrudan onarım talebiyle başvurulabilmesi hukukumuzda mümkündür. Hatta bu konuda Direktifin uygulama alanına göre çok daha kapsamlı bir onarım yükümlülüğü benimsenmiştir. Ancak söz konusu hükümleri tamamlamak açısından bir önceki başlıkta üreticilerin onarım yükümlülüğüne ilişkin getirdiğimiz kanuni düzenleme önerisi de onarımı cazip hale getirmek açısından önemli katkı sağlayacağına tereddüt bulunmamaktadır.

Ayıptan doğan sorumluluk kapsamında üreticilere (ve bazı hallerde ithalatçı yahut distribütörlere) yönelik onarım taleplerini, yenisiyle değiştirme ve sözleşmeden dönme haklarına nazaran tercih edilir kılmak açısından Direktif m. 16’da yer alan onarım hakkının kullanılması halinde zamanaşımı süresinin üç yıla uzaması ve onarım süresince üreticinin tüketiciye bir ikame mal (bu yenilenmiş ürün da olabilir TKHK m. 57/A) tahsis etmesi tedbirlerine bizim hukukumuzda da yer verilmesi son derece isabetli olacaktır.

KAYNAKÇA

Andri Hess-Blumer, SHK zum Patentgesetz, Herausg. von:Mark Schweizer/Herbert Zech 2019, Art. 8

Arnold Stefan, *Recht auf Reparatur*, Nomos V., Baden-Baden 2024.

Atamer Yeşim M., *Nachhaltigkeit und die Rolle des Kaufrechts: Eine rechtsvergleichende Übersicht zu denRegulierungsmöglichkeiten*, ZSR/RDS Band 141 (2022) I Heft 3, s. 285 vd.

Atamer Yeşim M./ Augenhofer Susanne / Küter Rebecca / Południak-Gierz Katarzyna, *Feedback of the European Law Institute on the European Commission's Proposal for a Directive on Common Rules Promoting the Repair of Goods (COM[2023] 155 final)*, https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Feedback_Right_to_Repair.pdf.

Atamer Yeşim M./Küng Jan, *Recht auf Reparatur, Die neue EU-Reparaturrichtlinie: Ausstrahlung auf Schweizer Hersteller und Anpassungsbedarf des schweizerischen Rechts*, Jusletter, 18. November 2024.

Augenhofer Susanne, Küter Rebecca, *Recht auf oder Pflicht zur Reparatur?*, VuR 2023, s. 243 vd.

Baş Kadir, *Sınai Mülkiyet Hukuku ve Rekabet Hukuku Boyutlarıyla Yedek Parça Rekabeti*, Uygulamalı Rekabet Hukuku Seminerleri 2020, On İki Levha Yay. 2021.

Bujalski Maciej, *On Producers' Obligation to Repair Defective Goods: Direct Producers' Liability vs.*

Self-Standing Obligation under R2R Directive, EuCML 2024, s. 178 vd.

Croon-Gestefeld Johanna, *Die nachhaltige Beschaffenheit der Kaufsache*, NJW 2022, s. 497 vd.

Croon-Gestefeld Johanna, *Das Recht auf Reparatur – Vorschläge aus Brüssel*, ZEuP 2024, s. 379 vd.

Dalhammar/Maitre-Ekern/Richter/Cociña/Milios, *What is Right to Repair (R2r) and How Can it be Realised through Legal Interventions?* in: Stefan Grundmann/Yeşim M. Atamer (Hrsg.), *European Sales Law: Challenges in the 21st Century*, 2023, 165-196. Ebert-Weidenfeller, A. (Hasselblatt (ed.)): *Community Trade Mark Regulation- A Commentary*, Art. 12, München 2015

Figge/ Kalberg, *Die Ersatzteilklausel im Designrecht – zur aktuellen politischen Lage*, GRUR 2020, s. 248 vd.

Götting/Hetmank, *The Scope of Patent Protection for Spare Parts and Its Extension through Other Tools of Intellectual Property*, in Takenaka, T. (ed.), *Research Handbook on Patent Law and Theory*, Cheltenham 2008

Herr Jochen / Engert Philipp, *Erschöpfung bei Ersatzteilen*, GRUR 2019, s. 468 vd.

Kretschmar, BeckOK Markenrecht, Kur/v. Bomhard/Albrecht, 39. Bası 2024, § 23 MarkenG.

Lorenz Stephan, *Die Umsetzung der EU-Warenkaufrichtlinie in deutsches Recht*, NJW 2021, s. 2065 vd.

Mehnert, Victor, *Reparaturen für alle? – Rechtliche Perspektiven des „Right to repair“*, ZRP 2023, s. 9 vd.

Micklitz Hans Wolfgang, *'Right to repair' (September 2022) Sachverständigenrat für Verbraucherfragen*, Berlin 2022.

Perzanowski Aaron, *The Right to Repair, Reclaiming the Things We Own*, Cambridge University Press, 2022.

Stieger Werner, in: Bertschinger/Münch/Geiser [Hrsg.], *Schweizerisches und europäisches Patentrecht*, 2002

Terryn Evelyne, *A right to repair? Towards sustainable remedies in consumer law*, ERPL 2019, s. 851 vd.